

İLKÖĞRETİMDEN YÜKSEKÖĞRETİME ÇEVRE BİLİNCİ VE ÇEVRE SORUNLARI ALGISI

THE PERCEPTION OF ENVIRONMENTAL KNOWLEDGE AND ENVIRONMENTAL PROBLEMS FROM PRIMARY TO HIGHER EDUCATION

Altay FIRAT

Yrd.Doç.Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke, KKTC

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3569-1406>

altayfiratus@yahoo.com

Aşkın KİRAZ

Prof.Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Lefkoşa, KKTC

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2350-8291>

askkiraz@yahoo.com

Received: February 26, 2026

Accepted: June 22, 2026

Published: June 30, 2026

Suggested Citation:

Fırat, A., & Kiraz, A. (2026). İlköğretimden yükseköğretime çevre bilinci ve çevre sorunları algısı. *International Journal of Su-Ay Development Association (IJOSDA)*, 5(1), 41-51.

Copyright © 2026 by author(s). This is an open access article under the [CC BY 4.0 license](http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Öz

Bu çalışmada, Kuzey Kıbrıs'ta öğrenimlerine devam eden ilköğretim I. kademe, ilköğretim II. kademe, ortaöğretim ve yükseköğretim öğrencilerinin çevre olgusuna bakış açıları ile çevre temalı problemleri tanıma durumları, bilişsel gelişimleri doğrultusunda belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma, nitel araştırma yöntemine uygun olarak, durum çalışması deseninde yürütülmüştür. Çalışma grubu Kuzey Kıbrıs'ın eğitim sistemine göre başarı seviyeleri yüksek olduğu varsayılan bir ilkokul, bir ortaokul, bir lise ve bir yükseköğretim kurumu öğrencilerinden oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan "Çevre Bilinci ve Çevre Sorunları Algısı Görüşme Formu" araştırmacı tarafından yapılandırılmış olarak hazırlanmış ve öğrencilerle bizzat görüşülerek doldurulmuştur. Elde edilen veriler kodlanmak suretiyle nitel araştırma teknikleri kuralları doğrultusunda analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda öğrencilerin çevre algılarının gelişim düzeylerine göre değişiklik gösterdiği bulunmuş, Kuzey Kıbrıs Milli Eğitim Bakanlığı Kitap Komisyonuna, akademisyenlere, öğretmenlere, sivil toplum örgütlerine ve anne babalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Terimler: İlköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim, çevre algısı, çevre eğitimi.

Abstract

In this study, the point of view of the students who are attending their education in primary first stage and second stage schools, middle schools and high schools in North Cyprus to the environmental facts and their case of recognizing environmental problems and awareness were tried to be specified according to their cognitive enhancement. The study was conducted in the case study design proper to qualitative research methods. The study group was formed from students chosen from one primary school, one secondary school, one high school and one university which were assumed to have higher success levels. The "Environmental Knowledge and Perception of Environmental Problems Interview Form" was prepared as structured by the researcher and it was filled by means of interviewing students in person. The data gained were analyzed in the direction of qualitative research techniques by means of coding. At the end of the study, it is found that the environmental perception of students differ according to the cognitive enhancement, and some advice were given to the Textbook Commission of North Cyprus Ministry of National Education, academicians, teachers, non-governmental organizations and parents.

Keywords: Primary school, secondary school, higher education, environmental perception, environmental education.

GİRİŞ

21. yüzyılın küresel bilgi dünyası, ekonomiyi, politikayı, sosyal olguları, teknolojiyi ve bilginin artan önemini yeniden düşünmeyi gerektirmenin yanı sıra, ekolojiyi de yeniden düşünmeyi ve globalleşme

eğiliminin bir parçası olarak ele almayı gerektirmektedir. Çevre bilinci, erken yaşta başlaması elzem olan ve ayrıca şu andaki temel eğitim kademelerinde temel teşkil eden önemli bir unsurdur. Çevre eğitimi, sadece bilgi düzeyinde kalmamalı, bunun davranışa geçirilip etik boyutlarda olmalıdır. İster örgün isterse yaygın eğitimde olsun gerçekleştirilecek çevre eğitiminin ana gayesi çevresel farkındalığı artırmaktır. Gerçekleştirilen en son çalışmalarda ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin çevre bilinçlerinin ve etik yaklaşımlarının araştırılmasının eğitim programlarının etkinliğini değerlendirmede önemli rol oynadığını göstermektedir (Gülersoy ve diğerleri., 2024). Küresel ısınma iklim değişikliği ve çevre sorunları global bir sorun durumuna gelirken, bireylerin konu ile ilgili farkındalık seviyeleri ve aldıkları eğitim arasında bazen çelişkiler görülebilmektedir. Güncel data, olgun bireylerin, ambalaj atıkları ile geri dönüşüm ambalemleri gibi konularda yüksek düzeyde bilgi sahibi olduğunu belirtmesine rağmen büyük bir çoğunluğunun bu konuda resmi veya akademik bir eğitim almadığını ortaya koymaktadır bu da yükseköğretim de dahil olmak üzere eğitimin tüm segmentlerinde çevre okuryazarlığının sistematik olarak ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Öksüz, 2025).. Çevre sorunları algısı, eğitimin tüm segmentlerinde incelenirken bireylerin zihninde ön plana çıkan kavramların tesbit edilmesi büyük önem arz etmektedir (Maraş, 2026). Çevre sorunları, günümüzde çok tartışılan, çözüm bekleyen ve tüm insanlığı ilgilendiren bir konu haline gelmiştir. Bireylerin bu konuya ilişkin farkındalık geliştirmesi ve buna yönelik tedbir alması sorunların çözümünde önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu bakış açısından hareketle, bireylerde özellikle de gençlerde çevresel farkındalık yaratma ve çevreyi koruma bilinci oluşturma konuları akademik çalışmalarda da yerini almaya başlamıştır (Tunç, Ömür, & Düren, 2012).

Çevreye ilişkin bireysel davranışlar, kişinin tutum ve inançlarından etkilenmektedir. Ancak aynı zamanda çevreyi ele alış şekli bir ahlaki mesele olarak da görülmektedir. Çevresel farkındalığı olan ve çevresel sorunların kendisine etkisinin kaygısında olan bireylerin, yaşamlarını sürdürürken her faaliyetlerinde çevreyi önemseyerek davranması beklenmektedir. Zira bireylerin çevreye yönelik davranışları, çevreye duyarlılıklarının bir yansımasıdır (Gadanne, Kennedy, & McKeiver, 2009).

Çevre Bilinci, çevre ile ilgili kararları, ilkeleri, yorumları içeren düşüncelerin, yaşama aktarılması olan davranışlar ve bunlarla ilgili olan çeşitli duygulardır (Türk, 2011). Çevre bilincinin kazandırılmasında eğitim programlarının başlıca önemi bulunmaktadır. Çevre eğitimi, çevrenin korunması için tutumların, değer yargılarının, bilgi ve becerilerin geliştirilmesi ve çevre dostu davranışlarının gösterilmesi ve bunların sonuçlarının görülmesi sürecidir (Özpınar, 2010). Doğal güzelliklerin korunması, çevre sorunlarına ortak bir algı geliştirilmesi ve temiz, sağlıklı bir gelecek oluşturulması, eğitime gereken önemin verilmesi ile sağlanabilir (Fırat, Kiraz, & Sepetçioğlu, 2012). Kızıroğlu (2001), çevre eğitimi ile ilgili aşağıdaki yargılara varmıştır:

- Çevre eğitimi, bireyin ekolojik davranış biçimini şekillendirir,
- Çevre eğitimi, okulda öğrencilerden istenen doğal, sosyal ve yapay çevre ile olan davranış ilişkilerini kapsar,
- Çevre eğitimi okulda sorunların çözümü için gerekli yeteneğin öğrenciye kazandırılmasına yardımcı olur, ileride siyasi yaşama katılımını sağlar,
- Çevre eğitiminin interdisipliner düzeyde verilmesi gerekir,
- Çevre eğitimi öğrenci, aile, kitle iletişim organları, sivil toplum örgütleri, okul yönetimi ve öğretmenler birlikte çalışarak şekillendirmelidir.

Kuzey Kıbrıs'ta mevcut olan 4 ve 5 yaş kapsamındaki öğrencilerin programlarında yürütülen "Sosyal Çevremiz" dersinde; ilgili yaş grubuna uygun çevre konusuna yer verilmekte, 5 ve 6 yaş grubunda aynı derse devam edilmekte ve bu ders etkinliklerle (Fen-Doğa Etkinliği) pekiştirilip güçlendirilmeye çalışılmaktadır. İlköğretim, 1, 2 ve 3. sınıflarda önceleri "Çevre, Doğa ve Trafik" dersi varken, daha sonraları bu ders müfredattan kaldırılmıştır. Şu an hayat bilgisi dersi içerisinde, çevre konuları sarmal olarak ilgili ünitelerde verilmektedir. 4 ve 5. sınıflarda sosyal bilgiler dersi kapsamında "Teknoloji ve

Çevre” adı altında çevre konularına yer verilmekte ve teknolojinin çevreye fayda ve zararları irdelenmektedir.

Kolejlerin orta bölümleri olan 6 ve 7. sınıflarda “Foundation Science to GCSE” isimli fen dersinde çevre ile ilişkili olarak, besin zincirleri, habitatlar, adaptasyonlar, mikroplar ve çevre, geri dönüşüm, hava kirliliği konularına yer verilmektedir. Klasik ortaokulların 6. sınıflarındaki fen ve coğrafya derslerinin ilgili ünitelerinde çevre konularına yer verilmekte, 8. sınıfların fen derslerinde ise, çevre sorunları, çevre ve biz, Dikmen çöplüğü, CMC gibi problemler irdelenmektedir. 7. sınıflarda fen dersi ünitelerinde ekosistemler, biyolojik çeşitlilik, çevre sorunları ve etkileri üzerinde durulmaktadır. 9. sınıflarda ise haftada üç saat olan biyoloji dersinin bir saati çevre ve sağlık bilgisine ayrılmıştır. Aynı zamanda 9, 10, 11 ve 12. sınıflarda coğrafya, biyoloji, kimya derslerinde çevre konularına ünite içlerinde yer verilmektedir (Fırat, Gündüz, & Kiraz, 2011).

Lisans düzeyinde çevre temalı dersler müfredatta gerektiği kadar yerini bulamamıştır. Eğitim fakültelerinde yapılanma çalışmaları neticesinde 2006 yılı sonunda okutulan dersler yeniden oluşturulmuştur. Bu süreçte eğitim fakültesi ilköğretim bölümü sınıf öğretmenliği anabilim dalında okutulan “Çevre Bilimi” dersi yerini “Çevre Eğitimi” dersine bırakmıştır. Yeni programda çevre eğitimi dersinde bireyleri çevreye daha duyarlı hale getirmek, onlara ekolojik kavramları öğretmek, çevre kirliliğini daha yakından tanıtmak gibi temel konular ele alınmaya çalışılmıştır (Bozkurt, 2010; Fırat, 2013). Hızla ilerleyen çevre sorunlarının paralelinde sadece eğitim fakültelerinde ve sadece sınıf öğretmenliği anabilim dalında, haftada 2 saat olarak uygulanan bu dersin öğrenciye ne kadar duyarlılık, bilinç ve davranış katacağı tartışılacak bir konudur.

Bu çalışmanın amacı Kuzey Kıbrıs’ta öğrenimlerine devam eden ilköğretim I. kademe, ilköğretim II. kademe, ortaöğretim ve yükseköğretim öğrencilerinin çevre olgusuna bakış açılarını, algılarını ve çevre temalı problemleri tanıma durumlarını, bilişsel gelişim düzeyleri ve eğitim seviyeleri paralelinde belirlemektir. Algı, dış dünyadan gelen uyarıların zihinsel olarak yorumlanmasıdır. Algılar görüleni, yorumlananı, inanılanı ve davranılanı gösterirler (Arkonaç, 1998). Bu minvalde öğrencilerin çevre bilinçleri ve çevre sorunlarına yönelik algıları öğrencilerin bilişsel gelişimleri doğrultusunda belirlenmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Kuzey Kıbrıs’ta öğrenimlerine devam eden ilköğretim I. kademe, ilköğretim II. kademe, ortaöğretim ve yükseköğretim öğrencilerinin çevre olgusuna bakış açıları ile çevre temalı problemleri tanıma durumları ve farkındalıklarının, bilişsel gelişimleri doğrultusunda belirlenmesi amacı ile yapılan bu çalışma, nitel araştırma yöntemine uygun olarak, durum çalışması deseni yürütülmüştür. Nitel araştırma, insanoğlu ve sosyal yaşam ile ilgili sorunları kendine has yöntem ve metotlarla sorgulayarak anlamlandırma sürecidir (Creswell, 1998). Nitel araştırma yapan araştırmacı; gözlem, görüşme ve dökümanlardan yola çıkarak kavram, anlam ve ilişkileri açıklayıp süreci sürdürür (Merriam, 1998). Durum çalışması deseni, belirli miktarlarda değişkeni inceleyerek belirli kuralları uygulamak yerine, tek bir durum veya olayın derinlemesine boylamsal olarak incelenmesini içerir. Desende, gerçek ortamda neler olduğuna bakma, sistematik olarak verileri toplama, analiz etme ve sonuçları ortaya koyma süreçleri işler (Lawrance & William, 1991).

Evren ve Örneklem

Çalışma, 5. sınıf öğrencisi 21 kişi, 8. sınıf öğrencisi 21 kişi, 12. sınıf öğrencisi 16 kişi ve lisans 5. sınıf öğrencisi 20 kişi olmak üzere toplamda 78 kişi ile yürütülmüştür. Okullar, akademik homojenliği sağlaması düşüncesiyle, Kuzey Kıbrıs’ta başarılı listesinde kabul edilen okulların son sınıf öğrencilerinden oluşturulmuştur. Çalışma grubunun dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların eğitim gördükleri okul ve sınıflara göre dağılımı

Okul	f	%
Girne 23 Nisan İlkokulu 5. Sınıf	21	26,92
Güzelyurt Türk Maarif Koleji 8. Sınıf	21	26,92
Güzelyurt Türk Maarif Koleji 12. Sınıf	16	20,51
Yakın Doğu Üniversitesi Coğrafya Öğretmenliği 5. Sınıf	20	25,64
Toplam	78	100

Tablo 1’den de görüleceği üzere uygun örnekleme yöntemiyle belirlenen araştırma örneklemini incelendiğinde, Girne 23 Nisan İlkokulu 5. sınıfta öğrenim gören 21 öğrenci, Güzelyurt Türk Maarif Koleji 8. sınıfta öğrenim gören 21 öğrenci, Güzelyurt Türk Maarif Koleji 12. sınıfta öğrenim gören 16 öğrenci, Yakın Doğu Üniversitesi Coğrafya Öğretmenliği 5. sınıfta öğrenim gören 20 öğrenci olmak üzere toplam 78 öğrenci örnekleme dahil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları ve Analizi

Çalışmada araştırmacı tarafından yapılandırılmış olarak geliştirilmiş “Çevre Bilinci ve Çevre Sorunları Algısı Görüşme Formu” kullanılmıştır. Form, araştırmacı tarafından bizzat uygulanmış, elde edilen veriler nitel araştırma yöntemlerine uygun olarak kodlanmak suretiyle analiz edilmiştir. Veriler SPSS 17.00 programı ile bilgisayara aktarılmış, frekans ve yüzde dökümleri yorumlanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Katılımcıların “Çevre Kavramından Ne Anlıyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar

Tablo 2’de çalışmaya örneklem olarak seçilen ilkokul, ortaokul, lise ve üniversitenin son basamağında öğrenim gören öğrencilerin “Çevre kavramından ne anlıyorsunuz?” sorusuna verdiği cevapların analizi görülmektedir.

Tablo 2. “Çevre Kavramından Ne Anlıyorsunuz?” Sorusuna verilen cevapların frekans dağılımı.

TEMALAR	İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE		ÜNİVERSİTE	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Canlı	4	19	6	29	2	13	5	25
Canlı Cansız	12	57	8	38	12	75	10	50
Cansız	5	24	7	33	2	13	5	25
TOPLAM	21	100	21	100	16	100	20	100

Katılımcıların çevre kavramını nasıl algıladıkları ile ilgili soruya verdikleri cevapların yüzde frekansları incelendiğinde, ilkokul 5. sınıfların %19’unun canlı, %57’sinin canlı ve cansız, %24’ünün de cansız kavramıyla nitelendirdikleri görülmektedir. Ortaokul 8. sınıflarda ise %29’u canlı, %38’i canlı ve cansız, %33’ü ise cansız tanımları vermişlerdir. Lise 12. sınıfların %13’ü canlı, %75’i canlı ve cansız, %13’ü ise canlı olarak algıladıklarını, üniversitede ise 5. sınıfların %25’i canlı, %50’si canlı ve cansız, %25’i ise cansız olarak algıladıklarını söylemişlerdir. Bu sonuç araştırmaya katılan katılımcıların çoğunluğunun çevre algılarının canlı ve cansız çevreyi kapsadığını göstermektedir. “Canlı – cansız” kavramı çevre tanımlamasında kabul edilen iki temel unsurdur. İlkokul öğrencilerinden biri (İ32) bu soruya “içinde yaşadığımız, her türlü ağacın çiçeklerin olduğu, bol bol temiz oksijen bulunan, doğal güzellikleri olan, dağı ovası olan yer” olarak görüş bildirmiştir. Üniversite son sınıfta öğrenim gören bir başka katılımcı ise (Ü2) çevreyi “insanın doğayla bir bütün olarak yaşamını sürdürdüğü alandır” şeklinde tanımlamıştır. Bu sonucun yanında elde edilen bir diğer çarpıcı sonuç, ilkokul öğrencilerinin doğru cevabı daha yüksek katılımı vermiş olmalarıdır (%57). Bu neticenin ilkokul eğitim programında çevre temalı derslerin net, açık ve etkinliklerle desteklenmiş şekilde verilmesinden ve çocuğun gelişimsel olarak henüz hassasiyetinin güçlü olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Katılımcıların “Çevrenizde Kirlilik Var Mı?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar

Tablo 3’te öğrencilerin “Çevrenizde kirlilik var mı?” sorusuna verdikleri cevapların analizleri görülmektedir.

Tablo 3. “Çevrenizde Kirlilik Var Mı?” Sorusuna verilen cevapların frekans dağılımı.

TEMALAR	İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE		ÜNİVERSİTE	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Evet	21	100	20	95	16	100	20	100
Hayır		0	1	5	0	0	0	0
Toplam	21	100	21	100	16	100	20	100

Araştırmaya katılan tüm katılımcıların bu soruya yüksek oranda “evet” dediği belirlenmiştir (ilkokul %100, ortaokul %95, lise %100 ve üniversite %100). Bu sonuç öğrencilerin gelişim düzeyi farketmeksizin, çevre kirliliği farkındalıklarının yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında aile ve okul eğitiminin yanında sosyal uyaranların da etkisinin olduğu düşünülmektedir. Öğrenciler bu soruya genellikle “evet var, yere atılan çöpler, pet şişeler, ambalajlar, sigaralar, gürültüler, bakır madeni atığı” gibi olağan yanıtlar verirken, bir ortaokul öğrencisi (O50) görüşünü şu şekilde belirtmiştir: “var, belediye grev yapıyor, çöpler birikiyor, çevre kirliliği oluyor”.

Katılımcıların “Kirliten Öder İlkesinden Ne Anlıyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar

Tablo 4’te katılımcıların “Kirliten öder ilkesinden ne anlıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevapların frekans dağılımları görülmektedir.

Tablo 4. “Kirliten Öder İlkesinden Ne Anlıyorsunuz?” Sorusuna verilen cevapların frekans dağılımı.

TEMALAR	İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE		ÜNİVERSİTE	
	N	%	N	%	N	%	N	%
İkisinde	0	0	1	5	0	0	0	0
Manevi	13	62	10	48	5	31	2	10
Para	8	38	9	43	10	63	13	65
Cevap Vermedi	0	0	1	5	1	6	5	25
Toplam	21	100	21	100	16	100	20	100

Tablo 4 incelendiğinde, “manen öder” anlayışının yaş arttıkça azaldığı görülmektedir (5. sınıf %62, 8. sınıf %48, 12. sınıf %31 ve üniversite 5. sınıf %10). Bu çarpıcı sonuç, daha önce bahsi geçen çocukların hassasiyetlerinin ve duygusallıklarının güçlü olduğu noktasını desteklemektedir. Çocuklar “kirliten öder” kavramını maddi ceza olarak değil, kişisel zarar olarak yorumlamışlardır. Yaş arttıkça, maneviyatın maddiyata dönüştüğü çevre konusunda da değişmemektedir: “hükümetimizin koymas gereken yasalardan biridir, çevremizi kirlitenlerin ağır cezalar ödemeleri gerekir, yaptıkları suçun bir bedelinin olması gerekir” (Ü4), “gün gelince o yerlere çöp atanlar, o kirlettiği havayı soluyacak” (O49), “doğa birgün bize bunu ödettirir” (İ25). Cevaplar bilincin arttığını da göstermektedir: “dünyamızdaki kapitalist sistemde en fazla kirliten büyük şirketlerdir, çevre ile ilgili problemlerde ilk önlemi büyük şirketler almalıdır (Ü14), “herkes yaptığından sorumludur, insanlar çevreyi kirliliyor ve bunu da acı bir şekilde ödüyor, küresel ısınma bunun kanıtıdır” (O43).

Katılımcıların “Sizce Toplumumuzun Çevre Konusunda Duyarlılığı Nasıldır?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar

Tablo 5’te katılımcıların “Sizce çevre konusunda toplumumuzun duyarlılığı nasıldır” sorusuna verdikleri cevapların frekans dağılımı görülmektedir.

Tablo 5. “Sizce Toplumumuzun Çevre Konusunda Duyarlılığı Nasıldır?” Sorusuna verilen cevapların frekans dağılımı.

TEMALAR	İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE		ÜNİVERSİTE	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Az	19	90	14	67	16	100	16	80
Çok	2	10	2	10	0	0	2	10
Orta	0	0	5	24	0	0	2	10
Toplam	21	100	21	100	16	100	20	100

Tablo 5’den de görüldüğü gibi tüm gelişim seviyelerinde toplumun çevre duyarlılığı “az” olarak algılanmıştır. 5. sınıfta %90, 8. sınıfta %67, 12. sınıfta % 100, üniversite 5. sınıf %80). Genelde arabalardan atılan çöplerden, piknik alanlarında bırakılan cam kırıklarından, kesilen ağaçlardan, toplu taşıma araçlarının yetersizliğinden bahsedilmiştir. Bir ilkökul ve bir lise öğrencisinin görüşleri şu şekildedir: “iyi değildir, çünkü yere çöp atanlar uyarılmıyor, toplum bilinçlendirilmiyor” (İ32), “bence toplum olarak duyarlı değiliz, sadece yaşamak için yaşıyoruz, çevreyi koruyup gelecek nesillere aktarmayı düşünmüyoruz, işimize nasıl geliyorsa öyle kullanıyoruz doğayı, ağaçları kesip yol yapmak gibi (L68).

Katılımcıların “Sizce Sizin Çevre Konusunda Duyarlılığınız Nasıldır” Sorusuna Verdikleri Cevaplar

Tablo 6’da katılımcıların “Sizce sizin çevre konusunda duyarlılığınız nasıldır?” sorusuna verdikleri cevapların frekans dağılımı görülmektedir. Tablodan anlaşılabacağı üzere 5, 8 ve 12. sınıf öğrencileri çoğunlukla kendilerini “orta düzeyde duyarlı” gördüklerini belirtmişlerdir (5. sınıf %52, 8. sınıf %52, 12. sınıf %63). Fakat üniversite son sınıf öğrencilerinin %60’ı kendilerini “çok duyarlı” olarak nitelendirmişlerdir.

Tablo 6. “Sizce Sizin Çevre Konusunda Duyarlılığınız Nasıldır?” Sorusuna verilen cevapların frekans dağılımı.

TEMALAR	İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE		ÜNİVERSİTE	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Az	1	5	2	10	3	19	0	0
Çok	9	43	8	38	3	19	12	60
Orta	11	52	11	52	10	63	7	35
Cevap Vermedi	0	0	0	0	0	0	1	5
Toplam	21	100	21	100	16	100	20	100

İlkokul ve ortaokul öğrencileri kendilerini “çok” ya da “orta düzeyde duyarlı” görürken, genelde yerlere çöp atmamaktan, çöp kutusu yoksa çikolata ambalajlarını ceplerinde sakladıklarından bahsetmişlerdir. Gelişim düzeyi arttıkça cevaplar, ağaç dikme, yenilenebilir enerjiler, ozon dostu deodorantlar gibi diğer çevre koruma temalarına kaymıştır. Fakat kendini “az duyarlı” olarak nitelendiren bir lise öğrencisinin cevabı hayli umutsuzdur: “azdır, çünkü toplumda duyarlılık oluşmadı, ben de çok olsa bile toplumu düzeltmem” (L75). Sistemi eleştirenler de vardır: “çok duyarlı değilim, orta, bunun sebebi tamamen biz değiliz, yeni açılan kapalı çarşının önünde bir çöp kovası bile yok” (L72), “en ufak bir çevre kirliliğinde gazeteleri haberdar ederek belediyelerin ve belediye meclis üyelerinin deşifre edilmesini sağlarım, çevremizi gelecek nesillere aktarmak için bunu görev sayarım (Ü16).

Katılımcıların “Kuzey Kıbrıs’ta Çevre Sorunları Nasıl Çözülür?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar

Tablo 7’de katılımcıların, “Kuzey Kıbrıs’ta çevre sorunları nasıl çözülür?” sorusuna verdikleri

cevapların frekans dağılımları sunulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar ceza, eğitim, eylem, siyasi kodları altında temalaştırılmıştır.

Tablo 7. “Kuzey Kıbrıs’ta Çevre Sorunları Nasıl Çözülür?” Sorusuna verilen cevapların frekans dağılımı.

TEMALAR	İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE		ÜNİVERSİTE	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ceza	0	0	3	14	0	0	0	0
Ceza Eğitim	0	0	1	5	3	19	2	10
Eğitim	20	95	11	52	9	56	7	35
Eğitim Eylem	1	5	4	19	1	6	4	20
Eğitim Siyasi	0	0	0	0	1	6	1	5
Eylem	0	0	2	10	0	0	2	10
Siyasi	0	0	0	0	2	13	3	15
Cevap Vermedi	0	0	0	0	0	0	1	5
Toplam	21	100	21	100	16	100	20	100

Tablo 7’den de görüldüğü gibi, tüm sınıf ve okul türlerinde büyük oranda Kuzey Kıbrıs’ta çevre sorunlarının eğitim yolu ile çözülebileceği algısı hakim olup sınıflar büyüdükçe alınan eğitim ve çevre farkındalıklarının artması ile eylem, siyasi ve ceza gibi unsurların da belirdiği görülmektedir. İlkokul 5. sınıf öğrencilerinin %95’i gelişim düzeyleri gereği “eğitimle çözülür” düşüncesini geliştirmişlerdir: “insanlar bilinçlendirilmelidir” (İ29). Yaş arttıkça farklı çözüm önerileri de geliştirmişlerdir: “okullarda konferanslar verilerek, etrafa çevre ile ilgili afişler asarak, çevre kirliliğine yol açan iş yerlerine ceza keserek (O55), “reklamlarla ve insanların eylemleriyle farkındalık yaratmaya çalışılmalı, ilgili bakanlık yasa koymalı” (L71), “devlet önlem almalı, ağır cezalar vermeli, sanayi bacalarına filtreler takılmalı, yeşil alanlar korunmalı, çevre bilinci oluşturulmalı, seminerler konferanslar verilmeli” (Ü4).

Katılımcıların “Siz Çözüm İçin Ne Yapıyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar

Tablo 8’deki, araştırmaya katılan tüm katılımcıların “Siz çözüm için ne yapıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevapların frekans dağılımlarına bakıldığında daha çok bireysel çözümlerin öne sürüldüğü anlaşılmaktadır. Sınıflar büyüdükçe, kişisel çabaların yanında etkinliklerle çözüme ulaşılması söz konusudur. Eğitimin artmasına paralel olarak, çevre bilincinin de oluşması ile tutum gelişmekte ve çevre sorunlarının çözümü için farkındalık yükselmektedir.

Tablo 8. “Siz Çözüm İçin Ne Yapıyorsunuz?” Sorusuna verilen cevapların frekans dağılımı.

TEMALAR	İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE		ÜNİVERSİTE	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Etkinlik	0	0	1	5	1	6	4	20
Etkinlik Kişisel	0	0	5	24	1	6	1	5
Kişisel	21	100	15	71	9	56	14	70
Cevap Vermedi	0	0	0	0	5	31	1	5
Toplam	21	100	21	100	16	100	20	100

5. sınıfta sadece “yere çöp atmam” türünde yanıtlar verilirken, yaş düzeyi arttıkça yanıtların “yere çöp atmam, ataları uyarırım, ozon dostu ürünler kullanırım, çevre etkinliklerine katılırım” türünde geliştiği görülmüştür. Bir ortaokul öğrencisi görüşünü şu şekilde dile getirmiştir: “çöplerimi çöpe atıyorum, toplu taşıma araçlarını kullanıyorum, çevremdekileri uyarıyorum” (O56). Üniversite öğrencilerinin düşünceleri daha geniş bulunmuştur: “sosyal sorumluluk projelerine katılıyorum” (Ü1). Bilincin ve farkındalığın yaş ve eğitim düzeyi ile birlikte arttığı aşikardır.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı Kuzey Kıbrıs'ta öğrenimlerine devam eden ilkokul 5. sınıf, ortaokul 8. sınıf, lise 12. sınıf ve üniversite 5. sınıf öğrencilerinin çevre olgusuna bakış açılarının, çevre temalı problemleri tanıma durumlarının ve çevre algılarının, bilişsel gelişimleri doğrultusunda belirlenmesidir. Çalışmada araştırmacı tarafından geliştirilen “Çevre Bilinci ve Çevre Sorunları Algısı Görüşme Formu” kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Araştırmada kullanılan görüşme formunun ilk sorusu olan “Çevre kavramından ne anlıyorsunuz” sorusuna verilen cevaplardan katılımcıların çoğunluğunun çevre algılarının canlı ve cansız çevreyi kapsadığı anlaşılmıştır. “Canlı ve cansız çevre” kavramı, çevre tanımlamasında kabul edilen iki unsurdur. Bu sonucun yanında elde edilen bir diğer çarpıcı sonuç ise, ilkokul öğrencilerinin doğru cevabı daha yüksek katılımla vermiş olmalarıdır (%57). Bu neticenin ilkokul eğitim programında çevre temalı derslerin net, açık ve etkinliklerle desteklenmiş şekilde verilmesinden ve çocuğun gelişimsel açıdan çevresine ve doğaya daha duygusal yaklaşmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Katılımcıların “Çevrenizde kirlilik var mı? sorusunun değerlendirilmesi sonucunda, gelişim düzeyi fark etmeksizin, öğrencilerin büyük çoğunluğunun çevre kirliliğine yönelik algılarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında aile ve okul eğitiminin yanında sosyal uyaranların da etkisinin olduğu düşünülmüştür. Katılımcıların “Kirliten Öder” ilkesinden ne anladıklarına yönelik sorulan sorunun değerlendirilmesi sonucunda, ilkokul öğrencilerinin %62 oranında “manen öder” içerikli cevaplar verdiği anlaşılmıştır. Bu sonuç, daha önce bahsi geçen “küçük yaştaki öğrencilerin hassasiyetlerinin ve duygusallıklarının güçlü olduğu” ifadesini desteklemektedir. Çocuklar “kirliten öder” kavramını maddi ceza olarak değil, kişisel zarar olarak yorumlamışlardır. Yaş arttıkça, yaşamsal boyutta maneviyatın maddiyata dönüşmesinin çevre konusunda da değişmediği tespit edilmiştir. Çalışmaya katılanlara “toplumun çevre konusundaki duyarlılığı” hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Alınan cevaplar tüm gelişim düzeylerinde “az duyarlı” seviyesindedir. Genel olarak arabalardan atılan çöplerden, piknik alanlarında bırakılan cam kırıklarından, kesilen ağaçlardan, toplu taşıma araçlarının yetersizliğinden bahsedildiği saptanmıştır. Öğrencilerin kirlilik çeşitlerini tam olarak bilemedikleri için sadece çöpleri konu ettiği düşünülmektedir. Aynı soru “Sizin duyarlılığınız nasıldır” şeklinde kişiselleştirilmiştir. Alınan cevaplar değerlendirildiğinde, ilkokul ve ortaokul öğrencileri kendilerini “çok” ya da “orta düzeyde duyarlı” gördükleri ve yine yerlere çöp atmamaktan, çöp kutusu yoksa çikolata ambalajlarını ceplerinde sakladıklarından bahsettikleri görülmüştür. Gelişim düzeyi arttıkça cevaplar, ağaç dikme, yenilenebilir enerjiler, ozon dostu deodorantlar gibi diğer çevre koruma temalarına kaymıştır. Araştırmaya katılan öğrencilere sorulan, ülkemizdeki çevre sorunlarının nasıl çözülebileceği hakkında görüşleri sorulmuştur. Cevaplar değerlendirildiğinde, tüm sınıf ve okul türlerinde büyük oranda Kuzey Kıbrıs'ta çevre sorunlarının eğitim yolu ile çözülebileceği algısının hakim olduğu tespit edilmiştir. Sınıf büyüdükçe alınan eğitim ve çevre bilinçlerinin artması ile eylem, siyasi ve ceza gibi unsurların da etki sahibi olacağı düşüncesinin belirdiği görülmektedir. Bu sonuç, “eğitim seviyesi ilerledikçe çevre bilinci de artar” görüşünü desteklemektedir. Fakat çevre sorunlarının giderilmesinde ceza türlerinin çözüme yardımcı olacağı düşüncesi öğrenciler tarafından ivedi çözüm olarak sunulmuştur. Bu soruya paralel olarak katılımcıların ülkedeki çevre sorunlarının çözümü için neler yaptıkları sorusuna verdikleri cevaplar değerlendirilmiştir. Öğrencilerin “yere çöp atmam, ataları uyarırım” gibi daha çok bireysel çözümleri öne sürdüğü anlaşılmaktadır. Sınıflar büyüdükçe, kişisel çabaların yanında etkinliklerle çözüme ulaşılması söz konusudur. Eğitim basamağının yükselmesi ile birlikte, çevre bilincinin arttığı ve çevreye yönelik olumlu tutum geliştirildiği, öğrencilerin bu bilinç ve tutumla çevre sorunlarına daha çözümci yaklaştıkları saptanmıştır.

Ailelerin ve çocuklarının çevre duyarlılıklarının artırılması için Milli Eğitim Bakanlığının, üniversitelerin, belediye ve kaymakamlıkların seminerler planlamaları, yerleşim birimlerinde bilgi verici panolar yerleştirmeleri, broşürler dağıtmaları ve kitle iletişim araçlarını etkin şekilde kullanmaları önerilmektedir. Öncelikle aileler çevre, kirlilik, kirliliğin önlenmesi ve çözümü hakkında bilinçlendirilmeli ve ailelerin çevre hassasiyetine yönelik algı düzeyleri yükseltilmelidir. Çevreyi

sadece canlı veya sadece cansız olarak algılayan katılımcıların çevre algılarının artırılması için müfredatlarına çevre veya çevre ile ilgili dersler eklenmelidir. İlkokul, ortaokul ve liselerde çevre derslerine yer verilirse, öğrencilerin çevre bilgileri ve buna bağlı olarak çevre algı ve duyarlılıkları artacak ve olumlu tutum geliştirmeleri sağlanacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı, müfredatlarını revize etmeli; ilkök, ortaokul, lise ve üniversitelere zorunlu çevre eğitimi dersi eklemeli, ayrıca tüm derslerde çevre eğitimi ile ilgili ünitelerin yer alması sağlanmalıdır. Ayrıca devletin yasama erkinin çevre konularında daha da gayretli çabalara girişip işleyebilir yasalar yapması ve bunların yürütme erki tarafından uygulanması ve uymayanların da cezalandırılması gerekmektedir. Bunların yanında devletin, eğitim kurumlarının ve sivil toplum örgütlerinin örgün ve yaygın eğitimi destekleyici etkinlikler planlamasının, tutum ve bilinci artıracakı düşünülmektedir.

Finansman

Bu araştırma için herhangi bir birey veya kurumdan finansman alınmamıştır.

Etik ve Çıkar Çatışması

Yazarlar, tüm aşamalarda etik standartlara uyduklarını ve herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

Yazar Katkı oranı

Tüm yazarlar, bu makalenin kavramsallaştırılması, tasarımı, veri toplama, analiz ve yazımına eşit katkıda bulunmuştur. Tüm yazarlar makalenin son halini okumuş ve onaylamıştır.

Veri Erişilebilirliği

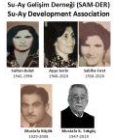
Bu çalışmanın bulgularını destekleyen veriler, sorumlu yazardan talep üzerine temin edilebilir.

Sorumlu Yazar

Altay FIRAT, altayfiratus@yahoo.com

KAYNAKLAR

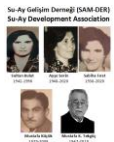
- Arkonç, S. A. (1998). *Psikoloji: Zihin süreç bilimi* (2. Baskı). İstanbul: Alfa.
- Bozkurt, O. (2010). *Çevre eğitimi* (2. Baskı). Ankara: Pagem.
- Creswell, J., G. (1998). *Qualitative inquiry and resarch design. Choosing Among Five Traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- Firat, A. (2013). *Lisans düzeyine yönelik oluşturulan aktif öğrenme destekli çevre eğitim programının etkililiğinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çevre Eğitimi ve Yönetimi Ana Bilim Dalı. Lefkoşa.
- Firat, A., Kiraz, A., & Gündüz, Ş. (Aralık 2011). KKTC ortaöğretim ikinci basamak ders kitaplarının çevre içerikleri. International Science and Technology Conference. İstanbul University, 504-508.
- Firat, A., Sepetçioğlu H., & Kiraz, A. (2012). Öğretmen adaylarının yenilenebilir enerjiye ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (H.U Journal of Education) Özel Sayı.1, 216-224.
- Gadanne, D.L., Kennedy, T., & McKeiver, C. (2009). An Empirical Study of Environmental Avarness and Practices in SME. *Journal of Business Ethics*. Vol:84, S48.
- Gülersoy, A. E., Kaya, N., Şeker, M., & Gülersoy, F. (2024). *Ortaöğretim öğrencilerinin çevresel bilinç düzeyleri ve Çevre etiği yaklaşımlarının incelenmesi*. İksad yayınevi.
- Kızıroğlu, İ. (2001). *Ekolojik potpuri* (1. Baskı). Ankara: Tekav.
- Lawrance, M., R., & William, D., S. (1991). Practical assesment. *Research & Evaluation*. ISSN 1531-7714.
- Maraş, S. (2026). Türkiye çevre sorunları ve öncelikleri değerlendirme raporlarında çevre sorunları kavramlarının araştırılması. *Environmental and Animal Sciences*, 11(1), 45-56.
- Marriam, S. (1998). *Qualitative resarch and case study applications in edu*. Sanfrancisco: Tossey-Bass.

- Öksüz, M. S. (2025). Yetişkinlerin küresel ısınma ile ilgili bilgi düzeyleri ve çevre duyarlılığının incelenmesi. *Sağlık ve sosyal yardım dergisi*, 35(2), 75-84.
- Özpınar, B. (2010). *Ortaöğretim öğrencilerinde sosyo-ekonomik düzeyin çevre bilincine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tunç, A. Ö., Ömür, G. A., & Düren, A. Z. (2012). Çevresel farkındalık. *İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 47, 227-246.
- Türk, M. (2011). *Çevre bilinci* (geliştirilmiş 2. baskı). Ankara: Nobel.

EXTENDED ABSTRACT

In this study, the point of view of the students who are attending their education in primary first stage and second stage schools, middle schools and high schools in North Cyprus to the environmental facts and their case of recognizing environmental problems and awareness were tried to be specified according to their cognitive enhancement. The study was conducted in the case study design proper to qualitative research methods. The study group was formed from students chosen from one primary school, one secondary school, one high school and one university which were assumed to have higher success levels. The "Environmental Knowledge and Perception of Environmental Problems Interview Form" was prepared as structured by the researcher and it was filled by means of interviewing students in person. The data gained were analyzed in the direction of qualitative research techniques by means of coding. This study, conducted to determine the perspectives of primary, secondary, and higher education students in Northern Cyprus on environmental issues, their recognition of environmental problems, and their awareness in line with their cognitive development, was carried out using a case study design in accordance with qualitative research methods. Qualitative research is the process of questioning and understanding problems related to human and social life using its own methods (Creswell, 1998). Researchers conducting qualitative research explain concepts, meanings, and relationships based on observations, interviews, and documents (Merriam, 1998). Instead of applying specific rules by examining a certain number of variables, the case study design involves an in-depth longitudinal examination of a single situation or event. The design involves processes of looking at what is happening in a real environment, systematically collecting data, analyzing it, and presenting the results (Lawrence & William, 1991). The study was conducted with a total of 78 students: 21 fifth-grade students, 21 eighth-grade students, 16 twelfth-grade students, and 20 fifth-year undergraduate students. The schools were selected from final-year students of schools recognized as successful in Northern Cyprus, with the aim of ensuring academic homogeneity. The first question in the interview form used in the study, "What do you understand by the concept of environment?", revealed that the majority of participants understood the concept of environment to encompass both living and non-living environments. The concepts of "living and non-living environment" are two commonly accepted elements in defining the environment. Another striking finding was that primary school students gave the correct answer with a higher participation rate (57%). This result is thought to stem from the fact that environmental-themed lessons in the primary school curriculum are presented clearly, explicitly, and supported by activities, leading children to develop a more emotionally charged approach to their environment and nature. The evaluation of participants' response to the question, "Is there pollution in your environment?", revealed that, regardless of developmental level, the vast majority of students had a high level of awareness regarding environmental pollution. It is believed that this is influenced by family and school education, as well as social stimuli. Regarding the question of what participants understood by the "polluter pays" principle, 62% of primary school students responded with "they pay morally." This result supports the previously mentioned statement that "young students have strong sensitivities and emotionality." Children interpreted the "polluter pays" concept not as a material penalty, but as personal harm. It was found that as age increases, the transformation of morality into materialism in the context of life does not change in relation to the environment. Participants were asked about their thoughts on "society's sensitivity to the environment." The responses received were at the "less sensitive" level across all

developmental levels. Generally, they mentioned litter thrown from cars, broken glass left in picnic areas, felled trees, and the inadequacy of public transportation. It is thought that the students only discussed litter because they did not fully understand the different types of pollution. The same question was personalized as "How sensitive are you?". When the answers received were evaluated, it was observed that primary and secondary school students saw themselves as "very" or "moderately" sensitive, and again mentioned not throwing litter on the ground and hiding chocolate wrappers in their pockets if there were no trash cans. As the level of development increased, the answers shifted to other environmental protection themes such as planting trees, renewable energies, and ozone-friendly deodorants. Students participating in the research were asked about their opinions on how environmental problems in our country could be solved. When the answers were evaluated, it was determined that in all class and school types, the perception that environmental problems in Northern Cyprus can be solved through education was largely dominant. As the class size increased, the idea that action, political and punitive elements would also have an effect emerged with the increase in education and environmental awareness. This result supports the view that "environmental awareness increases as the level of education increases." However, the idea that punitive types would help solve environmental problems was presented as an immediate solution by the students. In parallel with this question, the participants' opinions on the solution of environmental problems in the country were also expressed. The students' answers to the question of what they do for the environment were evaluated. It was understood that students mostly put forward individual solutions such as "I don't throw trash on the ground, I warn those who do." As the class sizes increase, solutions are reached through activities in addition to individual efforts. It was determined that with the advancement of the education level, environmental awareness increases and positive attitudes towards the environment are developed, and students approach environmental problems in a more solution-oriented way with this awareness and attitude. To increase the environmental awareness of families and their children, it is recommended that the Ministry of National Education, universities, municipalities and district governorships plan seminars, place informative boards in settlements, distribute brochures, and use mass media effectively. First of all, families should be made aware of the environment, pollution, pollution prevention and solutions, and the level of perception of families regarding environmental sensitivity should be increased. To increase the environmental perception of participants who perceive the environment only as living or only as non-living, environmental or environmentally related courses should be added to the curricula. If environmental courses are included in primary, secondary and high schools, students' environmental knowledge and, consequently, their environmental perception and sensitivity will increase, and they will develop positive attitudes. This will be ensured. The Ministry of National Education should revise its curricula; it should add compulsory environmental education courses to primary, secondary, high schools and universities, and ensure that environmental education units are included in all courses. Furthermore, the legislative branch of the state needs to make more diligent efforts in environmental issues, enacting workable laws, and these laws must be enforced by the executive branch, with those who do not comply being punished. In addition, it is believed that the state, educational institutions, and civil society organizations planning activities to support formal and informal education will increase awareness and understanding of environmental issues.